

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

4 ЖИЛД, 10 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 4, НОМЕР 10

LOOK TO THE PAST

VOLUME 4, ISSUE 10

ТОШКЕНТ-2021

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали тахририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожинова Дилором Бобожинова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Аширов Адҳам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдишвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қарши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти, Россия

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Талапов Бахриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Аббор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори
(PhD)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналлов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Нодирбек Сайфуллаев ЎЗБЕК ТЕАТР САНЪАТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИЙ-НАЗАРИЙ КЕСИМДА.....	4
2. Фирюза Мухитдинова ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА АЁЛЛАР ИЖТИМОЙ МАҚОМИНИНГ ТАРИХИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	11
3. Жуммагул Абдурахмонова, Улғбек Исмоилов ЎЗБЕКИСТОНДА ВИЖДОН ВА ЭЪТИҚОД ЭРКИНЛИГИ ДИНИЙ ОБЪЕКТЛАР ВА ЗИЁРАТГОҲЛАР ФАОЛИЯТИ МИСОЛИДА.....	22
4. Валишер Абиров ЗАМОНАВИЙ ВАТАН ТАРИХИ ДИССЕРТАЦИОН ТАДҚИҚОТЛАРИДА ЎЗБЕК ХАЛҚИ ЭТНОГЕНЕЗИ ВА ЭТНИК ТАРИХИ МАСАЛАЛАРИНИНГ ЁРИТИЛИШИ.....	37
5. Umidjon Boymurodov O'ZBEKISTON VA AFG'ONISTONNING HAMKORLIK MUNOSABATLARI.....	46
6. Muhayyo Gaipova TOSHKENT YOG'OCH O'YMAKORLIGI MAKTABI RIVOJIDA IBRAGIMOVLAR SULOLASI VAKILASINING TUTGAN O'RNI.....	53
7. Бобир Зокиров ЎЗБЕКИСТОН-ХИТОЙ ҲАМКОРЛИГИ ВА УНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	59
8. Сардор Кенжаев АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИ ВА ХИТОЙ (МИН) ИМПЕРИЯСИ ЎРТАСИДАГИ САВДО АЛОҚАЛАРИ ТАРИХИДАН.....	67
9. Оксана Пуговкина ТАССР - ЎЗБЕКИСТОН ССР СОВЕТ МУАССАСАЛАРИДА "СОБИҚ"ЛАР ТАЖРИБАСИ ВА БИЛИМИДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	74
10. Gulnara Farmanova XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA ZARAFSHON VODIYSI HUDUDIDAGI DASTLABKI ARHEOLOGIK TADQIQOTLAR VA STRATIGRAFIK QAZISHMALAR.....	86
11. Дилфуза Ҳамидова ЗАРДУШТИЙЛИК ДИНИГА ОИД КУЛОЛЧИЛИК БУҶОМЛАРИ ТАРИХИ.....	92
12. Xayitmurod Xurramov OKS SIVILIZATSIYASINING ARAB KO'RFAZIGA TA'SIRI MUAMMOSIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR.....	97

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Бобир Чориевич Зокиров,
Бухоро давлат университети
илмий тадқиқотчиси

ЎЗБЕКИСТОН-ХИТОЙ ҲАМКОРЛИГИ ВА УНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

For citation: Bobir C. Zokirov. UZBEKSO-CHINESE COOPERATION AND ITS PROSPECTS. Look to the past. 2021, vol. 4, issue 10, pp.59-66

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2021-10-7>

АННОТАЦИЯ

Мақолада мустақиллик йилларида Ўзбекистон-Хитой ҳамкорлиги масалалари ва унинг истиқболлари ёритилган. Хусусан, икки давлат ўртасида савдо-иқтисодий ва сармоявий, хавфсизлик, маданий-гуманитар, энергетика, транспорт ва илмий-техникавий ҳамкорлик борасида амалга оширилган чора-тадбирлар ўз ифодасини топган. Икки давлат ўртасидаги истиқболдаги вазифалар ўзаро келишиб олинган бўлиб, унинг ҳуқуқий пойдеворини 2005 йилда имзоланган “Дўстлик, ҳамкорлик ва шериклик муносабатлари тўғрисида”ги шартнома, 2010 йилдаги “Дўстлик, ҳамкорлик ва шериклик муносабатларини ҳар томонлама чуқурлаштириш ва ривожлантириш тўғрисида”ги қўшма декларация, 2012 йилдаги “Стратегик шериклик ўрнатиш тўғрисида”ги Қўшма декларация, 2013 йилдаги “Икки томонлама стратегик ҳамкорликни янада чуқурлаштириш ва ривожлантириш ҳақида”ги Қўшма декларация, 2014-2018 йилларга мўлжалланган “Стратегик шериклик муносабатларини ривожлантириш дастури” ҳамда 2016 йилда имзоланган Қўшма баёнот ташкил этганлиги мақолада тўлиқ ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Ўзбекистон, Хитой, дўстлик, ўзаро ҳамкорлик, савдо-иқтисодий, маданий-гуманитар, шериклик муносабатлари, стратегик шериклик, ҳамжихатлик, энергетика, транспорт, илмий-техника.

Бобир Чориевич Зокиров,
исследователь

Бухарского государственного университета

UZBEKSO-KITAYSKOE SOTRUDNICHESTVO I EGO PERSPEKTIVY

АННОТАЦИЯ

В статье освещены вопросы узбекско-китайского сотрудничества в годы независимости и его перспективы. В частности, меры, принятые между двумя странами в области торгово-экономической и инвестиционной, безопасности, культурно-гуманитарной, энергетической, транспортной и научно-технического сотрудничества. Между двумя

странами согласованы перспективные задачи, правовой основой которых является Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве, подписанный в 2005 году, Совместная декларация о всестороннем углублении и развитии дружбы, сотрудничества и партнерства в 2010 году. Совместная декларация о стратегическом партнерстве, Совместная декларация о дальнейшем углублении и развитии двустороннего стратегического партнерства в 2013 году, Программа развития стратегического партнерства на 2014-2018 годы и Совместное заявление, подписанное в 2016 году.

Ключевые слова: Узбекистан, Китай, дружба, сотрудничество, торгово-экономическое, культурно-гуманитарное, партнерство, стратегическое партнерство, солидарность, энергетика, транспорт, наука и технологии.

Bobir C. Zokirov,
researcher at Bukhara State University

UZBEKSO-CHINESE COOPERATION AND ITS PROSPECTS

ABSTRACT

The article highlights the issues of Uzbek-Chinese cooperation in the years of independence and its prospects. In particular, the measures taken between the two countries in the field of trade, economic and investment, security, cultural, humanitarian, energy, transport and scientific and technical cooperation. The two countries agreed on promising tasks, the legal basis of which is the Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership, signed in 2005, and the Joint Declaration on the Comprehensive Deepening and Development of Friendship, Cooperation and Partnership in 2010. Joint Declaration on Strategic Partnership, Joint Declaration on Further Deepening and Development of Bilateral Strategic Partnership in 2013, Strategic Partnership Development Program for 2014-2018 and Joint Statement signed in 2016.

Index Terms: Uzbekistan, China, friendship, cooperation, trade and economic, cultural and humanitarian, partnership, strategic partnership, solidarity, energy, transport, science and technology.

1. Долзарблиги:

XXI асрнинг энг кудратли давлатларидан бири – Хитой Халқ Республикаси билан сиёсий, иқтисодий, савдо, илм-фан ва маданий соҳаларда ўзаро манфаатли ҳамкорликни ўрнатиш ва ривожлантириш Ўзбекистон учун ҳам муҳим аҳамият касб этади. Хитой Халқ Республикаси томонидан Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги 1991 йил 27 декабрда тан олинди ва 1992 йил 2 январда дипломатик муносабатлар ўрнатилди. 1992 йил октябрда Тошкентда ХХР элчихонаси ва 1995 йил май ойида Пекинда мустақил Ўзбекистон элчихонаси фаолият кўрсата бошлади.

Икки томонлама ҳамкорлик муносабатлари барча жабҳаларни қамраб олган бўлиб, икки мамлакат ўртасида ўрнатилган ўзаро ишончли алоқалар ҳамкорликнинг асосини ташкил этади. Ўзбекистон ва Хитой ўртасидаги муносабатларда терроризм, экстремизм, сепаратизм, наркотик ва ноқонуний қурол-яроғлар савдоси бўйича қарашларнинг муштарақлиги кўзга ташланади. Икки давлат раҳбарларининг ўзаро ташрифлари ва учрашувлари анъанага айланди. Жумладан Ўзбекистон Республикасининг биринчи президенти И.Каримов 1992, 1994, 1999, 2005, 2011, 2012 йилларда, Президент Ш.Мирзиёев 2017 йилда Хитойга ташриф буюрди. Шунингдек, Ўзбекистон Президентлари Шанхай ҳамкорлик ташкилоти йиғилишлари ва бошқа йирик халқаро тадбирларда иштирок этишди. Хитой ҳамда Ўзбекистон етакчиларининг мустақам дўстлиги узоқ вақт давомида икки томонлама муносабатлар ривожидан стратегик аҳамиятга эга бўлиб келади. Кейинги босқичларда томонлар давлат бошқаруви бўйича тажриба алмашиш, тараққиёт стратегияларини жадаллаштириш, “Бир макон, бир йўл” лойиҳаси доирасидаги ҳамкорликни кенгайтириш, иқтисодий ўсиш имкониятларидан биргаликда фойдаланиш, замонавий хавф-

хатарларга қарши биргаликда курашиш каби йўналишларни кучайтиришлари мумкин. Бу эса, мавзунинг ўрганилиши долзарб аҳамият касб этишини белгилайди.

2. Методлар:

Мавзуга оид маълумотларни таҳлил қилишда тарихий-қиёсий услуб, манбаларга холисона ёндашиш орқали Ўзбекистон – Хитой муносабатлари ва унинг келгусидаги ўзаро истиқболли ҳамкорлиги масалалари илмий ўрганилди.

3. Тадқиқот натижалари:

Биринчи Президентимиз И.А. Каримовнинг 2016 йил 19-20 август кунлари Хитойда ташрифи масаласида Lookwe журналида; “Ўзбекистон ва Хитой ҳамжиҳатлик, ўзаро ишонч, тенглик, манфаатлар муштарақлиги, кенг қамровлилик ҳамда тажриба алмашиш, ҳамкорлик ва уйғун муваффақият тамойиллари билан изоҳланадиган “Буюк Ипак йўлининг руҳи”ни мерос қилиб олганига шубҳа йўқ. “Улар икки давлат халқлари фаровонлигини мустаҳкамлаш йўлида Хитой — Ўзбекистон муносабатларининг баланд дарахти янада гуллаб-яшнаши, янада мўл ҳосил бериши учун бундан кейин ҳам уни авайлаб парваришлайдилар”- деган мазмунда истиқболдаги ҳамкорлик масалалар атрофлича очиб берилди.

Президент Ш.М. Мирзиёевнинг Хитойга 2017 йил 11 май кунги ташрифи давомида келажакдаги истиқболлар келишиб олинган бўлиб, унинг ҳуқуқий пойдеворини 2005 йилда имзоланган “Дўстлик, ҳамкорлик ва шериклик муносабатлари тўғрисида”ги шартнома, 2010 йилдаги “Дўстлик, ҳамкорлик ва шериклик муносабатларини ҳар томонлама чуқурлаштириш ва ривожлантириш тўғрисида”ги қўшма декларация, 2012 йилдаги “Стратегик шериклик ўрнатиш тўғрисида”ги Қўшма декларация, 2013 йилдаги “Икки томонлама стратегик ҳамкорликни янада чуқурлаштириш ва ривожлантириш ҳақида”ги Қўшма декларация, 2014-2018 йилларга мўлжалланган “Стратегик шериклик муносабатларини ривожлантириш дастури” ҳамда 2016 йилда имзоланган Қўшма баёнот ташкил этганлиги ахборот манбасида қайд этилади.

2011 йилнинг октябрь ойида Пекинда Ўзбекистон – Хитой ҳукуматлараро ҳамкорлик кўмитаси таъсис этилди. Кўмита доирасида савдо-иқтисодий ва сармоявий, хавфсизлик, маданий-гуманитар, энергетика, транспорт ва илмий-техникавий ҳамкорлик каби кўмиталар унинг таркибига кирган бўлиб, улар Ўзбекистон ва Хитой ўртасида ҳамкорликнинг истиқболларига оид масалаларни муҳокама қилиши келтириб ўтилган. Кўмитанинг фаолияти даврий матбуот ва интернет тармоқларида доимий равишда эълон қилиб борилмоқда. Шунингдек, Хитой Ўзбекистон иқтисодиётига энг кўп инвестиция киритаётган давлатлардан биридир. Мамлакатимизда бугунги кунда Хитой капитали иштирокидаги 700 дан зиёд компания ва корхона фаолият кўрсатмоқда. Ўтган йиллар давомида хитойлик сармоядорлар Ўзбекистон иқтисодиётига қарийб 7,8 миллиард доллар миқдорида инвестиция киритганлар.

2016 йил якунилари бўйича ўзаро савдо айланмаси ҳажми 4,2 миллиард долларни ташкил қилди. ХХР Ўзбекистон иқтисодиётини модернизация ва диверсификация қилиш ишларида фаол иштирок этаётган мамлакатлардан бири бўлиб ҳисобланади. ХХРнинг етакчи саноат компаниялари билан узоқ муддатли ва ўзаро манфаатли алоқалар самараси ўларок юқори технология талаб қилинадиган тармоқларни ривожлантиришга катта миқдорда инвестиция киритилмоқда. Айниқса, Нефть-газ, телекоммуникация тармоқларида, транспорт, тўқимачилик, кимё саноати йўналишларда ҳамкорлик кучайиб бормоқда. Кейинги йилларда Хитойлик ишбилармонлар билан Дехқонобод калийли ўғитлар, Қўнғирот сода заводлари қурилиш амалга оширилди. ХХР кўмагида электр техникаси маҳсулотлари, мобил телефонлар, қурилиш техникаси ишлаб чиқариш, “Huawei” компанияси томонидан телекоммуникация тармоқларини ривожлантириш бўйича 20 та лойиҳа амалга оширилди. ZTE корпорацияси билан ҳамкорликда чиқарилаётган модем, смартфон ҳамда бошқа ускуналарга ички ва хориж бозорларида талаб юқори. Истиқболда ушбу соҳаларда янада кўплаб лойиҳаларни амалга ошириш дастурлари ишлаб чиқилмоқда.

Марказий Осиё – Хитой газ қувурининг барча тўрт тармоғи Ўзбекистон ҳудудидан ўтган. ХХР Миллий нефть-газ корпорацияси мамлакатимизда истиқболли углеводород конларини қидириш ва қазилар ишларида фаол қатнашмоқда. Муборак газ-кимё мажмуасида

табий газни чуқур қайта ишлаш бўйича ҳамкорлик қилиб келинмоқда. Хитой томони ушбу иқтисодий муносабатларга алоҳида эътибор қаратиб, ўзининг иқтисодий ва сиёсий қудратини келажакда Ўрта Осиё минтақасидаги давлатлар билан биргаликда ривожланиш орқали амалга оширишни мўлжаллаган деган фикрларни интернет манбаси келтириб ўтади.

2005 йил май ойида Ўзбекнефтгаз ва ХХМНК (Хитой халқ миллий нефт компанияси) ҳамкорликда УзСНРС Петролеум компаниясини таъсис этадилар. Унинг таъсис маблағи 96 млн доллар миқдорига бўлиб, бу компания геологик разведка ишлари ва Ўзбекистон ҳудудидаги нефть қудуқларини биргаликда ўзлаштиришда иштирок этиши лозим эди. Компаниянинг асосан Бухоро ва Хива ҳудудлари, шунингдек Устюрт минтақасида нефть-газ қидирув ишлари ва уларни қайта ишлашни ташкил этиши кўзда тутилган. Ўшанда компания объектлари сифатида 23 та жойда геологик разведка ишлари олиб бориши кўзда тутилган. УзСНРС Петролеум дастлаб йилига 1 млн тонна нефть-газ маҳсулотлари ишлаб чиқариши кўзда тутилган. Хитой компаниялари томонидан 25 йил мобайнида 600 млн доллар инвестиция киритиши кўзда тутилган. Шу йили Хитой халқ миллий нефт компанияси, Ўзбекнефтгаз, Лукойл, Малайзиянинг Petronas компанияси ва корейларнинг КНОС компанияси Ўзбекистон ҳудудига қирувчи Орол денгизи акваториясида нефть ва газ қидирув, қазув ва қайта ишлашга мослашган консорциумга бирлашадилар.

2007 йил апрель ойида Ўзбекнефтегаз ва ХХМНК Мингбулоқ ҳудудида нефть конларини биргаликда ўзлаштириш тўғрисида келишувга имзо чекадилар. 2008 йил май ойида эса, келишувга биноан ОАО Андижоннефть ва ХХМНК ҳамкорликда Мингбулоқнефть ОАЖ (150 минг долларлик бошланғич капитал қийматга эга бўлиб, беш йил давомида 3 млн доллар капиталга эга бўлиши режалаштирилган) ташкил этилади. 2007 йил апрелида Ўзбекистон ва Хитой ҳукуматлари 530 кмга 30 млрд метр куб қувватга эга газопровод қуришга келишиб оладилар. Бу туркман газининг Ўзбекистон ҳудудидан ўтадиган қисми бўлиб, транзит газ қувури эди. Ўзбекистон ҳудудидан ўтадиган газ қувирининг оператори ўзбек-хитой қўшма корхонаси Asia Trans Gas ОАЖ бўлиб ҳисобланади. Қурилиш ишларини Хитойнинг China Petroleum Pipeline Bureau (CPP) ва China Petroleum Engineering & Construction Corporation (CPECC), шунингдек, Швейцариянинг Zetomax GmbH компанияси кабилар биргаликда амалга ошириши келишиб олинган.

2011 йилда CGNPC Uranium Resources компанияси ва Ўзбекистон Госкомгео компаниялари Марказий Қизилқумдаги Бўзтов ҳудудидан Уран ва радиоактив моддаларни қазиб олиш ва қайта ишлаш тўғрисида келишув имзоладилар. Унга кўра, 2011-2013 йилларда Хитой компанияси уран ва ванадийни қазиб олиб ишлов бериши режалаштирилади. Бу эса, келажакда Хитойнинг ғарбий минтақаларидаги энергетика танқислиги масаласини Ўзбекистон ёрдамида ечилшини ҳам англатарди. Ўзбекистон эса, ушбу режадан етарли миқдорда даромад олиши кўзда тутилган. Шунингдек, кўплаб янги иш ўринларига ҳам асос солинади.

Ўзбекистон ва ХХР ўртасидаги иқтисодий муносабатларнинг ўсиб бориш динамикасига қарайдиган бўлсак, икки мамлакат ўртасида ўрнатилган алоқаларнинг 20 йиллиги арафасида, яъни 2011 йилда товар айрбошлашнинг 4 млрд доллардан ошганлиги, дипломатик алоқалар ўрнатилган даврдан бошлаб 50 баробар кўп инвестиция киритилганлиги. Ҳамкорликнинг 20 йиллиги арафасида қўшма корхоналар сони 400 дан ошиб кетган. 2015 йилда икки мамлакат ўртасидаги товар айрбошлашни 5 млрд доллардан ошиши кузатилганлиги билан боғлиқ маълумотларни “Халқ сўзи” газетаси саҳифаларида келтирилган хабар ва мақолаларда ўз аксини топганлигини кўришимиз мумкин.

Иқтисодий алоқаларнинг ўзига хос йўналишларидан бири бу электр энергияси соҳасидаги ҳамкорлик бўлиб, Шу вақтгача бу борада ХХР ва ўзбекистон ўртасида қатор лойиҳалар амалга оширилган. Ана шундай лойиҳалардан бири Тошкетда ташкил этилган “Elektr quvvat qurilmalari” қўшма корхонаси бўлиб, ушбу корхонанинг таъсисчилари “Электротаъмир” ОАЖ, “Elektr hisoblagich” ва Хитойнинг “Holley Metelig Limited” корхоналари бўлиб, корхона биринчи босқичда 0,4 кВ кучланишли трансформаторлар ишлаб чиқарган. Бу ерда йилиги 100 минг дона трансформатор ишлаб чиқарилган, маҳсулотнинг 30

фоизи қисми маҳаллий хом ашёлардан бўлганлиги диққатга сазовордир. 2013-2014 йиллардан бошлаб эса, 10 кВ кучланишли трансформаторлар ишлаб чиқарила бошланган.

Хитойлик ишбилармонлар билан электр энергияси соҳасидаги ҳамкорлик аслида 2005 йилдаёқ бошланган бўлиб, ўшанда “Elektron hisoblagich” қўшма корхонаси ишга туширилган. Унинг таъсисчилари эса, “Ўзбекэнерго” давлат акционерлик жамияти, “Uzenergostish” шўба корхонаси ва Хитойнинг “Hangzhou zhongya technology Co.LTD” компаниялари бўлган. Ушбу корхона 2005 йилда ишга тушиб йил охиригача 150 минг дона электр қуввати ҳисоблагичларини етказиб берган. Кейинги йилларда корхона тўлиқ ишга тушиб, маҳсулоти сони 450 минг донага етказиши режалаштирилган. Келгусида қўрилган вазифлардан бири бу корхона маҳсулотларини камида 50 фоизини маҳаллий хом-ашёлардан олишни режалаштириш кўзда тутилганлигига оид маълумотларни учратишимиз мумкин.

Электр энергияси соҳасидаги икки давлат ўртасидаги қўшма лойиҳаларга оид маълумотларни яна кўплаб келтириб ўтишимиз мумкин. Жумладан, ХХРнинг Ўзбекистондаги Фавкулудда ва Мухтор элчиси чжан Сяо “Халқ сўзи” газетаси мухбирларига жавоб қатарар экан; ХХР ва Ўзбекистон ўртасида 400 дан ортиқ қўшма корхона фаолият юритаётгани, 2011 йилда 4 млрд доллар миқдорда инвестиция киритилгани, шунингдек, энергетика соҳасида Хитой корхоналари ва инвестрлари томонидан Оҳангарон ва Андижон-2 ГЭСларини модернизация қилиш, Тўқимачи-Оҳангарон темир йўлини электрлаштиришда иштирок этганлигини келтириб ўтиш мақсадга мувофиқ бўлиб ҳисобланади.

2013 йил 8-10 сентябр кунлари ХХР расиси Си Цзиньпиннинг давлат ташрифи бўлиб ўтди. Унда, икки томонлама ҳамкорликни янада ривожлантириш масалалари кўриб чиқилган бўлиб, ХХР давлат раҳбарининг бешта таклифи илгари сурилган. Биринчидан, ҳар икки томон 2017 йилгача ўзаро товар айланмаси ҳажмини 5 млрд долларгача ошириши, яқин ватқ ичида эркин иқтисодий зоналар яратиш ва улар чегарасида ҳамкорлик алоқаларини ривожлантириш; иккинчидан, Энергетика соҳасидаги алоқаларни янада ривожлантириш, Ўзбекистон-Хитой ўртасида газ қувурларини узоқ вақт ва хавфсиз ишлашини таъминлаш, сланец ўзлаштирилишида, қайта тикланадиган энергия манбаларида ҳамкорликни кенгайтириш; учинчидан, икки мамлакат ўртасида инфратузилмаларни, жумладан транспорт йўлагини очиш, Хитой-Қирғизистон-Ўзбекистон давлатлари ўртасида темир йўл ва транспорт йўлагини имкон қадар тезроқ очилишини таъминлаш масаласи, тўртинчидан, маҳсус саноат тумани, намунали аграр комплексни барпо этиш, илмий техникавий ҳамкорликни мустаҳкамлаши, бешинчидан, ҳар икки давлат ўртасида маданий гуманитар саоҳалардаги ҳамкорлик, биродарлашган шаҳар ва вилоятлар ўртасидаги алоқаларни кенгайтириш каби таклиф ва мулоҳазалар келтирилган.

Мамлакатларимиз ўртасида энг қисқа темир йўл тармоғини барпо этиш, ўзаро иқтисодий ҳамкорликнинг долзарб ва стратеги йўналишларидан бири бўлиб ҳисобланади. бу Хитойнинг Марказий Осиё ва ундан кейин Жанубий Осиё мамлакатлари билан иқтисодий муносабатларини ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга бўлиб ҳисобланади. Мазкур йўналиш “Ангрен-Поп” темир йўли қурилиши билан амалга ошириш мумкин эди. “Ўзбекистон темир йўллари” давлат-акцидорлик компанияси ва хитойнинг “China Railwae Tunnel Group” компанияси ўртасида Қамчиқ довонидан тунел орқали ўтадиган “Ангрен-Поп” темир йўлини қуриш бўйича 455 млн долларлик шартнома имзоланган. Хитойлик ҳамкорлар иштирокида 2013 йилнинг июнь ойида йўл қурилиши бошланиб кетади.

Маълумки Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида тоза ичимлик сувлари танқисли боис кўпгина касалликлар келиб чиқади. Ҳатто, бугунги кунда ҳам Республикамизда тоза ичимлик суви муаммолар орасида анчагина салмоққа эгаллиги сир эмас. Фарғона шаҳрини тоза ичимлик суви билан таъминлаш муаммоси узоқ вақт ҳал этилмаган масала бўлиб, 2005 йилгача қўриб чиқилган лойиҳалардан Шоҳимардон сувларини олиб келиш, Сўх дарёси сувидан фойдаланиш масалалари қўшни Қирғизистон ҳудудидан қувур ва каналларни олиб ўтиш лозимлиги сабабли ечимини топа олмаган. 2005 йилда Хитой ишбилармонлари билан умумий қиймати 62 млн доллар бўлган Андижон вилоятида жойлашган “Кампиробод” сув омборидан Фарғонагача 76 кмли сув қувири келтириш режаси амалга оширилади. бунда

Хитой компаниялари умумий маблағнинг 40 млн долларини кредит эвазига беришлари ва уч йил мобайнида ушбу лойиҳа амалга оширилиши мумкинлиги хусусидаги хабар ва мақолалар оммавий ахборот воситаларида келтириб ўтилади.

Ўзбекистон-ХХР ўртасидаги иқтисодий муносабатларни мустаҳкамлашда икки давлат ўртасида ташкил этилган бизнес форуми муҳим аҳамиятга эга бўлиб келмоқда биргина 2007 йил 9 июлида ушбу форум томонидан ўтказилган кўрғазмада Хитойнинг 20 га яқин фирма ва компания вакиллари иштирок этган. Хусусан, “Hangzhou Textile Machinery” (ипакни қайта ишлаш ускуналари) “Jiangsu Huangpu Investment (Group)” сармоя компанияси “Jiangsu Changfa Industrial Group” (қишлоқ хўжалиги техникаси, двигателлар, совутиш қурилмалари), “Zhejiang Senken Industrial Stock” (автомобил савдоси), “Jiangsu Yueda Yancheng Tractor Manufacturing” (трактор ишлаб чиқариш) каби компаниялар Ўзбекистон бозорида ўз фаолиятини янада кенгайтириш ниятида экаглигини таъкидлади.

2017 йилда Президентимиз Ш.М. Мирзиёевнинг ХХРга расмий ташрифи чоғида, музокаралар якунида Шавкат Мирзиёев ва Си Цзиньпин Ўзбекистон Республикаси билан Хитой Халқ Республикаси ўртасидаги Кўшма баёнотни имзоладилар. Баёнотда, Ҳукуматлараро техникавий ҳамкорлик тўғрисидаги, халқаро автомобиль қатнови тўғрисидаги битимлар, умумтаълим мактабларида таълим сифатини ошириш, соғлиқни сақлаш соҳасини асбоб-ускуналар билан жиҳозлашга доир лойиҳаларни молиялаштириш тўғрисидаги ҳукуматлараро ноталар алмашинуви ҳамда ветеринария ва ўсимликлар инспекцияси карантини соҳасида Англашув меморандуми, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари ўртасидаги ҳамкорликни рағбатлантириш бўйича Англашув меморандуми, қишлоқ хўжалиги соҳасида 2018-2020 йилларга мўлжалланган идоралараро алмашинув ҳамкорлик режаси каби қатор муҳим ҳужжатлар имзоланди.

Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 11-13 май кунлари Хитойда давлат ташрифи билан бўлган вақтда икки мамлакат ўртасидаги истиқболли режалар кўриб чиқилади. Шу билан бир қаторда президент 14-15 май кунлари Пекинда бўлиб ўтадиган “Битта белбоғ-битта йўл” халқаро форумида иштирок этди. Олиб борилган музокараларда бугунги кунда Ўзбекистон ва Хитой ўртасидаги савдо айланмаси 4 млрд доллар миқдорига тенглиги келтириб ўтилиб, келажакда икки мамлакат ўзаро савдо ҳажмини 20 млрд долларга етказиш масалалари кўриб чиқилган. Бу эса икки мамлакат ўртасидаги ҳамкорликни янада кенг қўламда амалга оширилишини англатади. Шунингдек, янги-янги соҳаларда ҳамкорлик алоқалари ўрнатилиши режалаштирилганди.

Шу вақтгача бўлган ўзаро ҳамкорликни таҳлил қиладиган бўлсак, 1992 йилдан 2017 йилгача Ўзбекистон Республикаси ва ХХР ўртасида 20 дан ортиқ турли йўналишдаги 130 дан ортиқ ҳужжатлар имзоланган. Улар икки мамлакат ўртасидаги ижтимоий-иқтисодий алоқаларнинг ҳуқуқий асосини ташкил эта олди. Уларнинг энг асосийси қуйидагилар деб келтириб ўтишни лозим деб ҳисоблаймиз.

- Техник-иқтисодий ҳамкорлик ва божхона ишлари бўйича келишув;
- Икки давлат ташқи ишлар вазирлиги ўртасидаги ҳамкорлик;
- Ўзбекистон Иқтисодиёт вазирлиги ва Хитойнинг ривожланиш ва ислохот ишлари бўйича Давлат кумитаси ўртасида ҳамкорлик тўғрисида келишув;

- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қошидаги фан ва технологиялар Маркази ва Хитойнинг фан ва техника Вазирлиги ўртасида қишлоқ хўжалиги борасидаги юқори технологиялар ва инновациялар бўйича ўзбек-хитой илмий-кўрғазмали Марказни ташкил этиш тўғрисидаги баённома;

- Икки мамлакат Адлия вазирликлари ўртасида суд экспертизаси соҳасида ҳамкорлик;
- Алоқа ва ахборот технологиялари соҳасида Ўзбекистон алоқа ва ахборотлаштириш агентлиги ва Хитойнинг ахборот индустрияси вазирлиги ўртасида ўзаро ҳамкорлик шартномаси;

- Ўзбекистон ташқи иқтисодий алоқалари агентлиги ва Хитой савдо вазирлиги ўртасида ўзаро манфаатли айрбошлаш тўғрисидаги меморандум;

- Молия вазирликлари ўртасидаги ҳамкорлик тўғрисидаги меморандум;

-Ўзбекистон Давлат телерадиокомпанияси ва Хитойнинг радиоэшиттиришлар, кинематография ва телевидение ишлари бўйича Бош бошқармаси ўртасидаги шартнома;

-“Ўзбектуризм” миллий агентлиги ва ХХР миллий туристик маъмурияти ўртасида шартнома;

-Ўзбекистон савдо-сотик палатаси ва Хитой халқаро савдо палатаси ўртасидаги шартнома;

-“Ўзбекнефтегаз” миллий холдинг компанияси ва Хитой нефтигаз миллий корпорацияси ўртасида Ўзбекистон ҳудудида геологик текширув ишларини олиб бориш ва янги нефт қазилмаларини топиш, “ЎзСНПС Петролеум” қўшмакорхонасини ташкил этиш тўғрисида шартнома;

-Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети ва Хитой миллатлараро Марказий университети ўртасида илмий ҳамкорлик тўғрисидаги шартнома ва хоказо. Икки мамлакат ҳамкорликнинг истиқболларида бир қатор яқин келажакда амалга оширилган лойиҳаларнинг ўрни бекиёс аҳамиятга эга бўлиб ҳисобланади. Жумладан, Хитой Давлат тараққиёт банки ва Эксимбанки кредитлари эвазига Ўзбекистонда соғлиқни сақлаш, таълим, энергетика, транспорт ва бошқа соҳаларда 40 дан ортиқ мақсадли лойиҳалар амалга оширилди. Транспорт соҳасида ҳам ҳамкорлик кенгайиб бормоқда. Хитойдан темир йўл орқали Европа давлатларига мол ташиш мамлакатимиз ҳудуди орқали олиб борилмоқда. Биргина “Навоий” интермодал логистика маркази орқали 2015 йили 1,8 минг тонна юк ташилган.

Ўтган давр мобайнида Ўзбекистон ва ХХР ўртасидаги дўстона алоқалар нафақат кенгайди, балки янада мустаҳкамланди ҳам. Буни биз бугунги кунда онлайн нашрлар саҳифаларида ҳам кўришимиз мумкин. Масалан, 2016 йил 21 июнь куни ХХР Раиси Си Цзиньпин давлат ташрифи билан мамлакатимизга келган эди. Бу ҳақда uza.uz сайтида маълумот берилиб, унда 2016 йилга қадар Хитой Ўзбекистоннинг энг йирик савдо-иқтисодий ва сармоявий шерикларидан эканлиги қайд этилган. Мақолада; “Ўзаро товар айирбошлаш ҳажми муттасил ўсиб бормоқда. 2016 йилнинг дастлабки тўрт ойида товар айирбошлаш ҳажми 1,4 миллиард долларни ташкил этган. Хитойнинг Ўзбекистон иқтисодиётига жалб қилган инвестициялари ва кредитлари ҳажми 6,5 миллиард доллардан ошган. Мамлакатимизда Хитой капитали иштирокида ташкил этилган 650 дан зиёд корхона фаолият кўрсатмоқда. Ўзаро ҳамкорликда қатор йирик инвестициявий лойиҳалар амалга оширилмоқда. 2013 йилда ташкил этилган Ўзбекистон – Хитой юқори технологиялар саноат парки – “Жиззах” махсус индустриал зонаси бунинг ёрқин намунасидир. Сирдарё вилоятида филиали бўлган ушбу индустриал зонада мобиль телефонлар, тикув машиналари, қурилиш материаллари, куёш коллекторлари ва бошқа харидоргир маҳсулотлар ишлаб чиқарилмоқда. Хитойнинг “Поли Текноложии” компанияси билан ҳамкорликда Ангрэнда автомобиль ва қишлоқ хўжалиги техникаси учун шиналар ҳамда конвейер лентаси ишлаб чиқариш йўлга қўйилмоқда”-деган жумлаларни ўқиш мумкин.

4.Хулосалар:

Ўзбекистон ва Хитойнинг ўзаро иқтисодий ҳамкорлигининг кўлами кенглиги ва унинг истиқболдаги муаммо ва ечимлари хусусида айтиб ўтиш лозимки, Ўзбекистон ва ХХР ўртасида савдо айланмаси йил сайин кўпайиб бормоқда, Шунингдек, икки мамлакат ўртасида энергетика, нефт-газ қазиб чиқариш ва уни қайта ишлаш, экспорт қилиш, тоғ-кон ишлари, радиоактив металлларни излаб топиш ва қайта ишлаш, энергетика соҳаси, қишлоқ хўжалиги экинлари ва уларни етиштириш, хом-ашёни қайта ишлаш, саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ва бошқа қатор соҳалардаги қўшма корхоналар ва инвестицион лойиҳалар кўпайиб икки ўртадаги иқтисодий муносабатлар ривожланиб бормоқда. Келажакда икки мамлакат ўртасидаги алоқаларни мустаҳкамлаш мақсадида транспорт-коммуникациялари, автомобил, темир йўл ва ҳаво йиллари каби воситалардан фойдаланишга ҳаракат қилинаётгани ўзаро манфатли алоқаларни янада ривожланишига замин ҳозирламоқда деб айтишга барча асосларимиз етарли деб ҳисоблаймиз.

Иқтибослар/ Сноски/ References:

1. xs.uz/.../2324-lookwe-журнали-Ўзбекистон-Хитой-муносабат...
2. uza.uz/.../zbekiston-khitoy-strategik-sheriklik-va-d-stlik-munosabat..
3. uza.uz/.../zbekiston-khitoy-strategik-amkorlikning-yangi-uflari-09...
4. uza.uz/.../zbekiston-khitoy-strategik-sheriklik-va-d-stlik-munosabat...
5. uza.uz/.../zbekiston-khitoy-strategik-sheriklik-va-d-stlik-munosabat...
6. http://www.ng.ru/economics/2010-03-04/4_pekini.html
7. <http://www2.asiaplus.tj/news/16/21205.html>
8. <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5789918,00.html>
9. Раҳматов Ў, Дюгай П. Ўзбекистон-ХХР: Мамлакатларимиз ўртасидаги ҳамкорликнинг бугуни ва келажаги буюқдир.// Халқ сўзи № 85. (5505), 2012 йил, 2 май.
10. Раҳмонов С., Пайдоев Х. Ҳамкорликнинг амалий натижалари//Халқ сўзи № 124 (5544) 2012 йил, 26 июнь.
11. Раҳматов Л. Истиқболли қўшма корхона//Халқ сўзи № 101 (3646) 2005 йил, 25 май.
12. Раҳматов Ў, Дюгай П. Ўзбекистон-ХХР: Мамлакатларимиз ўртасидаги ҳамкорликнинг бугуни ва келажаги буюқдир.// Халқ сўзи № 85. (5505), 2012 йил, 2 май.
13. Хитой оммавий ахборот воситалари ХХР Раиси Си Цзиньпиннинг Ўзбекистонга давлат таширифи тўғрисида//Халқ сўзи. № 181 (5855), 2013 йил, 13 сентябрь.
14. Ўзбекистон ва хитой ўзаро манфаатли ҳамкорликни мустақамламоқда.//Халқ сўзи № 98 (6028), 2014 йил, 21 май.
15. Набижон Собир. ХХР сармояси ҳисобига: Фарғона шаҳри ва унинг атрофидаги ҳудудларда тоза сув муаммоси ҳал қилинади.//Халқ сўзи, № 100 (36450), 2005 йил, 26 май.
16. Умарова И. Ўзбекистон-хитой бизнес форуми//Халқ сўзи № 133 (4286), 2007 йил, 10 июль.
17. <http://sputniknews-uz.com/society/20170512/5394483/ozbekiston-xitoy-muzokaralari.html>
18. <http://sputniknews-uz.com/infographics/20170512/5387097/Ozbekiston-va-Xitoyning-siyosiy-savdo-munosabatlari.html>
19. qalampir.uz/.../zbekiston-va-hitoyning-25-yillik-diplomatik-muno...
20. Ўзбекистон-Хитой: ҳамкорликнинг янги босқичи – ҳар томонлама стратегик шериклик. <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-khitoy-amkorlikning-yangi-bos-ichi-artomonlama-st-22-06-2016>

Tadqiqot.uz

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

4 ЖИЛД, 10 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 4, НОМЕР 10

LOOK TO THE PAST

VOLUME 4, ISSUE 10

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000